

בס"ד יום שלישי י"ח חשוון תשע"ד

כשירות עבור לומדי הדף היומי מסכת שקלים די בכל אתר ואתר, מצורף בזה ביאור סוגיית תרעומת רבי יוחנן על רבי אלעזר שלא אמר שמועה משמו (פ"ב ה"ה דף ז, א 13 שורות מלמטה - סוף הפרק) וביאור סוגיית קופות (פ"ג ה"ב דף ח, א 3 שורות מלמטה "תמן תנינן" - דף ט, א שורה 10 "ויהא בו כזית"), מתוך הספר "רינת שושנים" על הירושלמי מסכת מועד קטן (דף יח, ב) ועל הירושלמי מסכת פסחים (דף סט, א - דף סט, ב ה"ב).
דפים אלו ילמדו אי"ה במסגרת הדף היומי בימים שישי ושבת הקרובים (כ"א-כב חשוון, 25-26 אוקטובר).

© כל הזכויות שמורות

להערות והארות:

hagayros@gmail.com

קרע וחזרה בו נשמה ואחר כך מת, אם על אתר – אם מיד, אינו צריך לקרוע; אם לאחר זמן צריך לקרוע. שיעור על אתר:

כמה הוא על אתר? כדי דיבור. כמה הוא כדי דיבור? רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: כדי שאילת שלום בין אדם לחבירו – היינו שיאמר לחברו שלום עליכם. אבא בר בר חנה בשם רבי יוחנן: כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי.

מספרת הגמרא: רבי יוחנן הוה מיסתמיך – היה נסמך בהליכתו על רבי יעקב בר אידי. והוה (והיה) רבי לעזר תלמידו חמי ליה ומיטמר מן קומוי – רואהו ומסתתר מלפניו שלא יראהו. אמר רבי יוחנן: הא תרתין מילין הדין בבלייא עבד לי – שני דברים עשה לי הבבלי הזה: חדא דלא שאל בשלמי – אחד שהוא לא שאל בשלומי; וחדא דלא אמר שמועתא מן שמי והשני שהוא אמר דבר הלכה ולא אמרו משמי.⁴

נסיון רבי יעקב לפייס את רבי יוחנן: אמר ליה רבי יעקב לרבי יוחנן: כן אינון נהגין גבוין – כך המנהג אצל בני בבלי: זעירא לא שאיל בשלמיה דרבה – אין הקטן שואל בשלומי של גדול ממנו שלא יטריחנו להשיבו. דאינון מקיימין – שהם (בני בבלי) מקיימים את הפסוק (איוב כ"ט, ח): "רְאוּנִי נְעֵרִים וְנַחֲבָאוּ וְיִשְׁיִשִׁים קָמוּ עִמָּדִי". מי מהלכין חמי ליה חד בית מדרש כאשר הלכו רבי יוחנן ורבי יעקב ראו בית מדרש אחד בדרכם. אמר ליה רבי יעקב לרבי יוחנן: הכין היה רבי מאיר יתיב ודרש – בבית מדרש זה היה רבי מאיר יושב ודורש ואמר שמועתא מן שמי דרבי ישמעאל – ואמר שמועות משמו של רבי ישמעאל, ולא אמר שמועתא מן

שמי דרבי עקיבה אף על פי שרוב חכמתו הייתה ממנו.⁶ אמר ליה רבי יוחנן: כל עמא ידעין הכל יודעים דרבי מאיר תלמידיה דרבי עקיבה. אמר ליה רבי יעקב לרבי יוחנן: אם כן מדוע הקפדת על רבי אלעזר שלא אמר את ההלכה משמך? וכל עמא ידעין דרבי אלעזר תלמידי דרבי יוחנן ולכן לא אמר רבי אלעזר את ההלכה משמך.⁷ נסיון נוסף של רבי יעקב לפייס את רבי יוחנן:

שאל רבי יעקב: ומה מיעבור קומי אדורי צלמא האם מותר לעבור לפני צלם ששמו "אדורי"⁸? אמר ליה רבי יוחנן: ומה את פליג ליה איקר – האם אתה חולק כבוד לפסל שאין אתה רוצה לעבור לפניו בלי לתת לו תשורה? אדרבה! עבור קומוי ואסמי עיינוי עבור לפניו וסמא עיינוי.⁹ אמר ליה רבי יעקב: יאות רבי לעזר עבד לך דלא עבר קומך – טוב עשה רבי אלעזר שלא עבר לפניך, כיון שאתה אומר שהוא מדרך הכבוד שלא לעבור לפני הגדול בחנם.¹⁰ אמר ליה רבי יוחנן: רבי יעקב בר אידי יודע את לפייס, שגלגלת כל הדברים הללו לשכך כעסי מעל רבי אלעזר.¹¹ הגמרא מבארת את פשר הקפדתו של רבי יוחנן על רבי אלעזר שלא אמר את ההלכה משמו:

ורבי יוחנן בעי דיימרון שמועתא מן שמי דרבי יוחנן רצה שיאמרו שמועות משמו ולכן הוא הקפיד על רבי אלעזר שלא אמר שמועה משמו, משום שאם בחייו לא יאמרו שמועה משמו כל שכן שלאחר מיתתו.¹² אף דוד ביקש עליה רחמים שיאמרו שמועות משמו. אמר (תהלים ס"א ה): "אֲגֹרֶה בְּאֶהְלֵךְ עוֹלָמִים"¹³. רבי פינחס רבי ירמיה בשם רבי יוחנן: וכי עלת על לב דוד שהוא חי לעולם והלא כבר נגזרה מיתה לבני אדם הראשון.¹⁴ ומדוע אמר אגורה באהלך "עולמים"? אלא כך אמר: אזכה שיהו דברי

אעירה שחר

- הגדול, ולפי זה אין עליו עוון אשמה שלא אמר הלכה בשמך, שהכל יודעים שהוא תלמידך, ומסתמא לא אמר מדעת עצמו והכל יודעים שממך שמע הלכה זו (הקדמה לשו"ת פנים מאירות חלק א).
- בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ה) פייס רבי יעקב בר אידי את רבי יוחנן בצורה שונה: נאמר (יהושע י"א, טו): "פָּאָשֶׁר צָהָה אֶת מִשֶּׁה עֲבָדוּ כִּן צָהָה מִשֶּׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ". וכי כל דיבור ודיבור שדרש יהושע אמרו משמו של משה? אלא יהושע ישב ודרש יודעים הכל שהתורה של משה. אף רבי אליעזר יושב ודורש וכולם יודעים שתורתו היא מרבי יוחנן.
- מהר"ץ חיות בהקדמתו לאמרי בינה ביאר, הכוונה לכוכב השחר הנקרא אצל היוונים "אוריורא" והיה לו צלמים ומזבחות בארצות היוונים.
- היינו שיעצום עיניו ולא יסתכל בו, משום שאסור להסתכל בעבודה זרה (ראה בבלי שבת קמט; רמב"ם הלכות עבודה זרה ב, ב). (מהר"ץ חיות שם). ועיין ירושלמי עבודה זרה (פ"ג סה"א), שכאשר הלך רבי יעקב בר אחא עם רבי יהושע בן לוי והגיעו ל"אדורי צלמא" נהג כן רבי יעקב הלכה למעשה ועבר לפני הפסל.
- קרנן העדה.
- חרדים ירושלמי ברכות שם ד"ה אמר ליה.
- קרנן העדה ירושלמי שקלים שם ד"ה ומשני דבעי.
- לפי שרבי יוחנן הלך לעולמו בלא בנים (ראה ברכות ה:); וכל מי שאינו מניח בן נקרא מת (ראה בבא בתרא קטז). לכן הקפיד רבי יוחנן שיאמרו שמועות משמו כדי שיהיו שפתותיו דובבות בקבר (עץ יוסף (נדפס בעין יעקב) בשם עיר בנימין יבמות צו:).
- עיין ירושלמי שבת פ"א ה"ב "אם יכול את לשלשל את השמועה... אך בצלם יתהלך איש" ובפני משה (ד"ה אך בצלם יתהלך איש), כשיאמר דבר בשם אומרו יראה בעיניו כאילו זה עומד לנגדו, והרי זה האיש שנאמר הדבר בשמו כאילו מתהלך בצלם תמיד.
- תקלין חרות ירושלמי שקלים שם ד"ה וכי עלתה.

- רבי יוחנן היה בעל בשר, ולכן הוצרך להישען בהליכתו על אדם אחר (ראה בבא מציעא פד; וכעין זה נדה יד. "אמר רב פפא: איבריה דרבי יוחנן כחמת בת חמשת קבין, ואמרי לה בת שלשת קבין"). פירוש נוסף: מפני שגבות עיניו היו ארוכות (ראה בבא קמא קיז). לא היה יכול רבי יוחנן לראות את הדרך ולכן הוצרך להישען על רבי יעקב בהליכתו (תקלין חרות ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה ד"ה ר"י הוה מסמך).
- רבי אלעזר סבר שאסור ליתן שלום לרבו, והתבייש לעבור לפני רבי יוחנן בלא לשאול בשלומי. רבי יוחנן לא ידע ממחשבתו של רבי אלעזר, אלא שחשב שזלזל בכבודו שלא שאל בכבודו (חרדים ירושלמי ברכות פ"ב ה"א ד"ה מיטמר מקדמוהי).
- רבי אלעזר עלה מבבל לארץ ישראל (חרדים ור"ש סיריליאוי ברכות שם).
- בירושלמי (שקלים שם) הנוסח וחדא מיטמר היינו שהוא נחבא מפני כאילו אין מכבודו לשוחח עמי.
- פני משה ירושלמי ברכות שם ד"ה זעירא לא שאל בשלמיה דרבה (יתכן שהוא על פי שבת פט. "בלום יש עבד שנותן שלום לרבו". דובב שפתי ישנים א' כו, עמוד עז). פירוש נוסף: אין הקטן שואל בשלום הגדול כדי לא לדחוק רגלי שכניה מישראל (ר"ש סיריליאוי ברכות שם על פי ברכות כו:).
- ראה עירובין יג.

מה שהקפיד רבי יוחנן על רבי אלעזר שלא שאלו בשלומי, הלא חיוב הוא לשאול בשלום רבו. ואם יאמר תירוץ לזה שהוא תלמיד חבר (ראה ירושלמי סנהדרין ריש פ"א "נימר חבר ותלמיד היה כרבי לעזר לרבי יוחנן") ואין צריך לנהוג כבוד כמו תלמיד לרב, אם כן מדוע אינו מצטט את שמועותיו משמי? שאף שהכל יודעים שהוא תלמיד, מכל מקום איך ידעו שממני יצאו הדברים? אולי רבי אלעזר חידשם בעצמו. ואם כן רק שאלה אחת של רבי יוחנן מתורצת! אלא שבא רבי יעקב בר אידי ופייסו, רבי אלעזר לא שאל בשלומך לא מחמת שהוא מחזיק עצמו כתלמיד חבר, אלא מרוב ענוותנותו, שכך הם נוהגים שהצעיר אינו שואל בשלום

הוא אמר לדוד שהוא לא יבנה את בית המקדש²¹, נמצא חיי דוד מעכבים את בנין בית המקדש והיו אומרים מתי ימות ויבנה בית המקדש. והוא אומר: אף על פי שהן מתכוונין להכעיסני בכך שאומרים שחיי מעכבים את בנין המקדש, ובא עלי²² שאני שומח בלבי (תהלים קכ"ב, א) "שִׂמְחָתִי בְּאֲמָרִים לִי בֵּית ה' נִלְךְ" אף על פי שמיתתי תלויה בבנין בית המקדש כפי שמצינו במשה במלחמת מדין²³. (דברי הימים א י"ז, יא) "וְהָיָה פִי (י) מְלֵאוֹ יִמְיָךְ לְלֶכֶת עִם אֲבֹתֶיךָ וְהַקִּימוֹתֵי אֶת זֶרְעֶךָ אַחֲרַיךָ אֲשֶׁר יְהִי מִבְּנֵיךָ וְהִכִּינֹתִי אֶת מְלֻכּוֹתוֹ" לכאורה ישנה אריכות מילים בפסוק, שהיה הנביא יכול לכתוב והיה כי תשכב או כי תלך אל אבותיך. ומדוע נאמר והיה כי ימלאו ימייך? אמר רבי שמואל בר נחמן: אמר הקדוש ברוך הוא לדוד: דוד, ימים מליאים אני מונה לך אין אני מונה לך ימים חסירין – אף על פי שאריכות ימייך גורמת לעיכוב בנין הבית, אני ממלא שנותיך מיום ליום שמעשיך חביבים לפני מבנין בית המקדש²⁵. כלום שלמה בנך בונה בית המקדש לא להקריב בתוכו קרבנות. חביב עלי משפט וצדקה שאת עושה²⁶ יותר מן הקרבנות²⁷. מה טעמא מה טעם? (משלי כ"א, ג) "עֲשֵׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחַר לָהּ מִזְבֵּחַ" עשית צדקה ומשפט נבחרת בעיני ה' מהבאת זבח²⁸.

נאמרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות¹⁵. ומה אניס ליה מדוע אכפת לדוד שיאמרו שמועות משמו¹⁶? משיבה הגמרא: בר טירא אמר: האומר שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות נעות בקבר¹⁷. מה טעמא? (שיר השירים ז', י) "וְהִנֵּף פִּינֵן הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדֵי לְמִישְׁרֵים דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים" ככומר זה של ענבים שהוא זב מאליו – כמו ענבים שכאשר מניחים אותם בכלי הם מתחממים והיין רוחש ונע ויוצא למעלה, כך מי שאומרים שמועות משמו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר.

דימוי אחר למי שאומרים שמועות משמו בעולם הזה: רבי חנינא בר פפא ורבי סימון: חד אמר: כהן דשתי קונדיטון כמו אותו ששותה יין משובח¹⁸; וחורנה (והאחר) אמר: כהן דשתי חמר עתיק – כאחד ששותה יין ישן. אף על גב דהוא שתי ליה טעמיה בפומיה אף על פי שעבר זמן רב מאז ששתה ממנו עדיין טעמו בפיו. כך תלמיד חכם שמת, אף על פי שאינו לומד, עדיין הלכות שגורות בפיו, ושפתותיו רוחשות כשאומרים שמועות משמו¹⁹. שמחת דוד על מיתתו²⁰:

ואין דור שאין בו ליצינים. ומה היו פריצי הדור עושיין? היו מהלכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים: אימת (מתי) יבנה בית המקדש. אימתי בית ה' נלך – שהרי הקדוש ברוך

אעירה שחר

שורש מחלוקתם: מי שאמר כמאן דשתה קונדיטין, עליו לעשות גם מעשים טובים בעולם הזה כמו שיש בקונדיטון עוד בשמים טובים, אך אמירת הלכה לחדוד אינה מועילה, ומי שאמר שהמצטטים הלכות בשמו בעולם הזה דומה לשותה יין עתיק לעולם מועילה אמירת הלכה משמו שיהיו שפתותיו דובבות בקבר (קרבן העדה). על נפקא מינא נוספת ביניהם עיין נחל יצחק חלק א, פתח השער, אות ט.

20. משום שרוצה הגמרא לומר שבדורו של דוד היו ליצינים והוא היה שמח במיתתו לפיכך היא מביאה מימרא זו כאן (קרבן העדה).

21. ראה שמואל ב ז', ב"ד; דברי הימים א כ"ח, ב"ג.

22. ראה לעיל דף יז: הערה 23.

23. במדבר ל"א, א"ב.

24. האות י' אינה מופיעה בפסוק.

25. כפי שתביא הגמרא בסמוך.

26. ראה שמואל ב ח', טו "וְהָיָה יוֹד עֲשֵׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ".

27. הקרבנות באים לכפר על עברות שנעשו, ואילו משפט דוד נועד לסלק החטאים וליישר את החוטאים (ר"ש סיריליאנו ירושלמי ברכות שם ד"ה יותר מן הקרבנות).

במסכת שבת (ל; נכפל במכות י). מביאה הגמרא תשובה שונה: "טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח". ועיין ידי משה דברים רבה ה', ג. וראה מגילה ג: "גדול תלמוד תורה יותר מהקרבנות תמידין".

לכאורה, הלא אף שלמה עסק במשפט וצדקה, כפי שנאמר (תהלים ע"ב, א): "לְשִׁלְמָה אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמִלְךָ תֵּן וְצִדְקָתְךָ לְבֵן מִלְךָ" ותיירץ ידי משה (דברים רבה ה', ג), שונה משפטו של דוד שהיה בו צדקה, שהיה עושה משפט שיש בו צדקה (ראה דברים רבה שם), ממשפטו של שלמה. ולפיכך אמר לו ה' "חביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה".

28. מצודת דוד. הקרבנות אינם אלא אמצעי להתקרב לה' יתברך, להראות ההכנעה לפניו שמוכן להקריב עצמו ולמסור נפשו על קידוש ה'. התכלית היא עשית משפט וצדקה היינו מצות שבין אדם לחברו ובין אדם למקום. הדרך הקצרה להגיע אל ה' יתברך היא עשית משפט וצדקה בלא הדרך הסיבובי שהוא קרבנות, כי אין המעשה עצמו נרצה, רק הלב והמחשבה (ראה מלבי"ם).

וראה סוכה (מט): "גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות"; וראה דברים רבה שם.

15. בבתי כנסיות יאמרו תהלותיו ותפלותיו, ובבתי מדרשות יאמרו דבר הלכה משמו. היינו עולמים – שתפלה חיי שעה ותורה חיי עולם והם נגר עולם הזה ועולם הבא (תקלין חרות ירושלמי שקלים שם ד"ה בבכ"ג ובבמ"ד).

בבבלי (יבמות צו): איתא: "אגורה באהלך עולמים. וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים?" כלומר ביקש דוד שיאמרו דבריו בבת אחת בשני עולמות, עולם הזה ועולם הבא. וראה שם תוספות ד"ה אגורה.

16. ביאור רבי חיים קניבסקי.

17. בטעם הדבר ראה תקלין חרות ירושלמי שקלים שם ד"ה רוחשות; מכתב מאליהו ד', 368.

כיון שאומרים כאן בעולם הזה שמועות אשר חידש, אף שהוא בקבר ואין לאיל ידו שיהיה הוא בעצמו יושב בבית המדרש ללמד תורה ברבים ולהדריך את העם ולכותם ולהשלימם שילכו בדרכי התורה, כיון שדבריו אשר חידש וילדם נאמרו בבית המדרש, ועל ידי דבריו ידעו העם את האסור ואת המותר, את הטמא ואת הטהור, את החייב ואת הזכאי, להבדיל ולהפריש בין דם לדם ובין נגע לנגע, ובין משפט למשפט, אם כן אף שהוא מת ומנוח בקבר בכל זאת הוא בבחינת חי, וכאילו הוא בעצמו חי וקיים ויושב בבית המדרש ומלמד תורה ברבים, כיון שהוא ילד את השמועות, ואם כן זכות הרבים תלויה בו (דובב שפתי ישנים, א/ יח, סוף עמוד נב).

לכאורה, הלא לפני הקדוש ברוך הוא גלוי וידוע מי בעל השמועה. וכי בשביל שלא הזכירו את השמועה מפיו יקפה ה' שכרו הראוי לו ולא תהיינה שפתותיו דובבות בקבר? וביאר רבי מאיר איזנשטט בהקדמתו לשו"ת "פנים מאירות" (חלק א), אף שלפני ה' גלוי מי הוא בעל השמועה וודאי שלא יקופח שכרו, אם יאמרו שמועות משמו תהיינה שפתותיו דובבות בקבר, מה שאין כן אם לא יאמרו שמועות משמו יש לחוש שלא יקבלו התלמידים הלכה זו ולא ישנו התלמידים הלכה זו בבית המדרש (ראה שבת כא): "אמר רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי ירמיה ולא קיבלה. כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה", משום שאדם נוטה לזכור דברים שנאמרו בשם מי שגדול ממנו, ואילו הם נאמרים בלא מקור פעמים שאין מקבלים דבריו. ומטעם זה הקפיד רבי יוחנן על רבי אלעזר עד שפייסו רבי יעקב בר אידי. ועיין "יערות דבש" חלק א/ דף צח: דכתב דעיקר הזכרת שם החכם נועדה לקבוע הלכה כמותו במקום שיש ערעור ומחלוקת.

18. ראה לעיל דף ח: הערה 14.

19. ר"ש סיריליאנו ירושלמי ברכות שם ד"ה אע"ג דשתי ליה.

תמן תנינן (ירושלמי שבת פ"ח ה"א), מפנין אפילו ארבע וחמש קופות מפנים אוצר של תבואה בשבת אם זקוקים למקומו לדבר מצוה, כגון להכנסת אורחים או ליצירת מקום לתלמידים שבאו לשמוע הדרשה, וכל אחד ממלא ארבע או חמש קופות של תבן עד שיפנה המקום, ולא חוששים לטרחא בשבת⁶. רבי זעירא שאל לרבי יושיה: כמה היא שיעורה של קופה? אמר ליה: נלמוד סתום מן המפורש⁷. דתנינן תמן: בשלש קופות של שלש סאין בשלוש קופות שכל אחת מכילה שלש סאים תורמין את הלישכה⁸. אם כן, אף שיעורן של הקופות שמפנים צריך להיות שלש סאים.

רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי יוחנן: רבי יודה היא מה ששינונו בברייתא כדי מציגת הכוס, הוא כרבי יהודה. דתני, מים כדי גמיייה כמות לגימה אחת. רבי יודה אומר: כדי מציגת המזוג שיעור המים הוא כדי למזוג בהם את היין לכוס⁹. מסתפקת הגמרא: מזוג בכמה שיעורו להתחייב על הוצאתו¹⁰? האם שיעור ההוצאה ביין מזוג הוא רביעית או די בכמות קטנה יותר¹¹?

פושטת הגמרא את הספק: נישמענה מן הדא: מים כדי גמיייה. רבי יודה אומר: כדי מציגת הכוס כלומר שלשה חלקי רביעית. יין כדי גמיייה. רבי יודה אומר כדי מציגת הכוס¹².

הגמרא עוברת לדון בשיעור ארבע הכוסות:

כמה הוא שיעורן של כוסות אמרנו ששיעור ארבע הכוסות הוא רביעית יין איטלקי. אנו שאיננו בקיאים בשיעור רביעית יין איטלקי, במה נשער כוס עבור פסח? רבי מנא אומר: טיטרטין ורביע¹³.

הגמרא מונה מספר ספיקות על ארבע הכוסות:

מהו לשותתן בכרך אחד האם ניתן לצאת ידי חובת מצות ארבע הכוסות בשתייתן זו אחר זו בלא הפסקה, או שצריך להפסיק בין כוס לכוס שיהיה ניכר שארבע כוסות שותה, לפי שתיקנון כנגד ארבע לשונות של גאולה¹⁴?

דיפלי פוטירין כוס יין כפולה¹, כדיפלי פוטירין אחר המרחץ ככוס ששותים אחר המרחץ ונותנים לתוכה דברים המצננים את הגוף. כך לאחר שימטיר עליהם ה' פחים אש וגפירת המחממים, יתן בהם לעתיד לבוא רוח זלעפות למנת כוסם, בכדי שיתקיימו ויסבלו פורעניות נוספות².

וכנגדן כנגד אותן ארבע כוסות של פורענות שיביא הקדוש ברוך הוא על הגויים, עתיד הקדוש ברוך הוא להשקות את ישראל ארבעה כוסות של נחמות ישקה הקדוש ברוך הוא את ישראל בארבע כוסות של נחמות. א. (תהלים ט"ז, ה) ה' מנת חלקי וכוסי. ב. (תהלים כ"ג, ה) דשנת בשמן ראשי פוסי רוןיה. והדין ג-ד. (תהלים קט"ז, יג) פוס ישועות אשא תריין מהפסוק כוס ישועות אשא משמע שתי כוסות. לכאורה, צריך היה להיות כתוב 'כוס ישועה'. אך מכך שנכתב 'ישועות' בלשון רבים למדים שכוס אחת לימות המשיח וכוס אחת לימות גוג³.

← הגמרא מבררת כמה שיעורה של כוס היין:

תמן תנינן שנינו (ירושלמי שבת פ"ח ה"א): המוציא יין מרשות לרשות, השיעור עליו יתחייב הוא כדי מציגת הכוס של ברכת המזון, ושיעורו רביעית הלוג. הואיל וייןם היה חזק, נוהגים היו למזוג חלק אחד יין כנגד שלושה חלקים מים, כדי שיהא היין ראוי לשתייה⁴, נמצא, ששיעור יין למציגת הכוס הוא רבע רביעית הלוג. כלומר 1/16 בלוג. רבי זעירא שאל לרבי יושיה: כמה הוא שיעורן של כוסות מהו נפח הכוס בליל הסדר? אמר ליה: נלמוד סתום מן המפורש נלמד את הדבר הסתום לנו כמה הוא שיעורה של הכוס ממקור מפורש. דתני רבי חייה שנה רבי חייה, ארבעה כוסות שאמרו, ישנן רביעית יין באיטלקי יין האיטלקי הוא יין חזק, שתרבותו עשויה משלשה חלקים מים וחלק אחד יין. אם כן, שיעור כוס היין שנשנתה במשנה הוא רביעית יין⁵.

שיעור הקופה:

אעירה שחר

1. בלשון יוון: משמעות המילה פוטירין היא כוס ופירוש המילה דיפלי הוא כפול.

2. על פי הפני משה וקרנן העדה. מוהר"ש יפה ביאר, כיון ששביעת השתיה היא בכפל כוסות, אמר בדרך משל שיהיה כוס התרעלה כפול, וכוס התרעלה יחלחל ברשעים כמו הכוס ששותים אחר המרחץ שהעורקים פתוחים ונכנסים בהם. רש"י (בראשית רבה נ"א, ג וכן הוא בעבודה זרה ל. וכן הוא במתנות כהונה) פירש כוס של בשמים ששותים אחר המרחץ לרפואה.

3. קרבן העדה. הטעם שנזכרו שלש לשונות מפורשות של כוסות ולא ארבע, לרמז כי הגאולה השלישית תרמוז לגאולה משלש גלויות (המאירי).

4. קרבן העדה. הטעם שנזכרו שלש לשונות מפורשות של כוסות ולא ארבע, לרמז כי הגאולה השלישית תרמוז לגאולה משלש גלויות (המאירי).

5. קרבן העדה. הטעם שנזכרו שלש לשונות מפורשות של כוסות ולא ארבע, לרמז כי הגאולה השלישית תרמוז לגאולה משלש גלויות (המאירי).

6. קרבן העדה. הטעם שנזכרו שלש לשונות מפורשות של כוסות ולא ארבע, לרמז כי הגאולה השלישית תרמוז לגאולה משלש גלויות (המאירי).

7. קרבן העדה. הטעם שנזכרו שלש לשונות מפורשות של כוסות ולא ארבע, לרמז כי הגאולה השלישית תרמוז לגאולה משלש גלויות (המאירי).

8. קרבן העדה. הטעם שנזכרו שלש לשונות מפורשות של כוסות ולא ארבע, לרמז כי הגאולה השלישית תרמוז לגאולה משלש גלויות (המאירי).

9. קרבן העדה. הטעם שנזכרו שלש לשונות מפורשות של כוסות ולא ארבע, לרמז כי הגאולה השלישית תרמוז לגאולה משלש גלויות (המאירי).

9. קרבן העדה גרס (על פי הירושלמי שקלים שם): כדי מציגת הכוס. הדא אמרה מזוג כדי מציגת הכוס. וביאר, השיעור הוא כמות המים שאנשים רגילים למזוג. היינו, שלשה חלקי רביעית.

10. פני משה ירושלמי שבת שם ד"ה מזוג בכמה. הרידב"ז (ירושלמי שבת שם) ביאר, עד כאן איננו יודעים אלא שייך חי צריך לשיעור רובע רביעית, כדי שימזוגו לעמוד על רביעית. אך אם היין מזוג, אפשר שיהיה בפחות מרביעית. לפיכך מסתפקת הגמרא.

11. קרבן העדה ירושלמי שקלים שם ד"ה מזוג בכמה.

12. אף אם היין מזוג בכמה כוסות, מכל מקום השיעור הוא לעולם לפי ערך המזיגה. אם מזוג רובע רביעית יין בשלשה חלקי רביעית מים, ויש כאן רובע רביעית מים ושלשה רובע רביעית מים. כאשר הוציא ממנו משערים האם ניתן למזוג בו יין אחר לפי ערך. אם כן, אם הוציא כדי שיעור למזוג בו רובע רביעית יין, אין צריך כאן שלשה חלקי רובע רביעית, לפי שכבר יש בו מהיין. לעולם משערים ביין המזוג, אף אם בא מהרבה כוסות מזוגות (פני משה ירושלמי שבת שם ד"ה מזוג בכמה).

13. מידה ששמה טיטרטין. קרבן העדה ביאר, מידה ששמה טיטרטין ועוד רביעית ממידה זו - הרי זו רביעית של התורה. רבע ממידה זו - הרי זו מידת רביעית שתיקנו חכמים (פני משה ירושלמי שבת שם ד"ה טיטרטין).

14. רש"י (בבלי קח: ד"ה בבת אחת) ביאר, אם עירה את ארבעת הכוסות לכוס אחת ושתה האם יצא ידי חובתו? המאירי כתב, אין הן נקראות ארבע הואיל ולא סדר עליהן את הקידוש ועליו לסדר שלש כוסות נוספות.

מנסה הגמרא לפשוט את הספק:

מִן מַה דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַלֵּל אִם שִׁמְעַן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת יֵצֵא¹⁵ מִכֶּךָ שֶׁאִמְרַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִם שִׁמְעַע אָדָם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַלֵּל מֵהַחֹזֵן בְּלִיל פֶּסַח וְכִיוּן לִיבּוֹ לְצִאת בְּקִרְיָאָה זֶה יֵצֵא וְאִינוּ צָרִיךְ לְקָרוֹא אֶת הַהֵלֶל פַּעַם נֹסֶפֶת בְּבֵיתוֹ עַל הַכּוֹס, הֲדָא אִמְרָה זֹאת אֹמְרַת, אִפִּילוּ שְׁתֵּינָן בְּכֹרֶךְ אַחַד יֵצֵא אִף אִם שְׁתֵּה אֶת אַרְבַּע הַכּוֹסוֹת זֶה אַחֵר זֶה וְלֹא כְּפִי הַסֵּדֶר שֶׁתִּיקְנוּ חֲכָמִים, יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ, שֶׁהָרִי אֵין דְּבַר מִפְּסִיק בֵּין הַכּוֹס שְׁלִישִׁית לְכּוֹס הַרְבִּיעִית¹⁶.

מַהוּ לְשִׁתּוֹתָן מִפּוֹסְקִין הָאֵם מוֹתֵר לְהַפְסִיק בְּשִׁתִּית כּוֹס אַחַת כְּמַה פַּעְמִים, אִם שְׁצָרִיךְ לְשִׁתּוֹת אֶת הַכּוֹס בְּרַצֵּף בְּלֹא הַפְּסָקָה? **כְּלוּם אִמְרוּ שִׁישְׁתָּה לֹא שִׁישְׁתָּה** לֹא שִׁישְׁתָּה תִּקְנַת חֲכָמִים הֵייתָה שִׁישְׁתָּה וְלֹא שִׁישְׁתָּה עַל יְדֵי שְׁתִּיה מְרֻבָּה. **אִם שוֹתָה הוּא מִפּוֹסְקִין** אִם יִשְׁתָּה בְּהַפְּסָקוֹת, **אִינוּ מִישְׁתָּה**, וְלִכֵּן, בּוֹדָאֵי יוֹצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּאוֹפֵן זֶה. בְּרַם, אִם יִשְׁתָּה בְּפַעַם אַחַת, יִשְׁתָּה, שֶׁהֵיִן מְגָרוֹנוּ שֶׁבַע. אִם מְדוּבָר שְׁשׁוֹתָה אֶת הַכּוֹסוֹת בְּהַפְּסָקָה, מִפְּנֵי מַה הָיוּ צָרִיכִים לֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁתָּה הֲלֹא וּדְאֵי שֶׁאִינוּ מְגִיעֵי לְשִׁכְרוּת! אֲלֹא מִכָּאֵן לְמַדִּים כִּי מִצְוָה לְשִׁתּוֹת אֶת הַשִּׁיעוֹר בְּבֵית אַחַת, וּלְפִיכֶךָ, הַזְּהִירוּ חֲכָמִים בְּלִבָּד שֶׁלֹּא יִשְׁתָּה הַרְבֵּה בְּבֵית אַחַת, שֶׁלֹּא יִשְׁתָּה וְלֹא יוֹכֵל לְהַגִּיד אֶת הַסֵּדֶר שֶׁתִּיקְנוּ חֲכָמִים מִחֲמַת שְׁכָרוֹתוֹ¹⁷.

מַהוּ לְצִאת בֵּינָן שְׁבִיעִית הָאֵם נִיתֵן לְצִאת יְדֵי חוֹבְתֵי אַרְבַּע כּוֹסוֹת בֵּינָן שְׁבִיעִית שְׁנוֹתֵר לֹא אַחֵר הַבִּיעוֹר? צַדִּי

הַסֵּפֶךְ: כִּיוּן שֶׁלֹּא קוֹרְאִים עַל הֵיִן הַזֶּה 'לְכֶם', וְלִכְאוּרָה אַרְבַּע כּוֹסוֹת צָרִיכוֹת לְהִיֹּת לְהִיֹּת 'לְכֶם' כְּפִי שֶׁהַמְצָה צָרִיכָה לְהִיֹּת מְשֻׁלָּם, וְכֵשֶׁם שֶׁלֹּא יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבָה בְּמִצְוָה שֶׁל שְׁבִיעִית כֶּךָ לֹא יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבָה בְּאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל שְׁבִיעִית, אִם לֹא¹⁸? **תְּנִי רַב הוֹשַׁעִיה: יוֹצֵאִין בֵּינָן שְׁבִיעִית** אִפִּילוּ אִם הוּא אַחֵר זִמְן הַבִּיעוֹר, מִפְּנֵי שֶׁמִּקְיִים מִצְוָה בְּכֶךָ¹⁹.

מַהוּ לְצִאת בְּקוֹנְדִּיטוֹן הָאֵם יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבָה מִיֵּין הַמְּכִיל בְּשִׁמִּים²⁰? **מִן מַה דְּתִנִּי בְּרַם קִפְרָא: קוֹנְדִּיטוֹן כֵּיִן** מִכֶּךָ שֶׁשְׁנָה בְּרַם קִפְרָא שְׁקוֹנְדִּיטוֹן נִחְשָׁב כֵּיִן, הֲדָא אִמְרָה זֹאת אֹמְרַת, **יוֹצֵאִין בְּקוֹנְדִּיטוֹן** יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבְתֵי אַרְבַּע כּוֹסוֹת בֵּינָן קוֹנְדִּיטוֹן²¹.

מַהוּ לְצִאת בְּהֵן מְזוּגִין אִמְרָנוּ כִּי יֵין מוֹרְכָב מְשֻׁלָּשָׁה חֲלָקִים מִיֵּם. הַגְּמָרָא מְסַתְּפָקָת: הָאֵם יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבָה מִיֵּין הַמְּכִיל יוֹתֵר מְשֻׁלָּשָׁה חֲלָקִי מִיֵּם²²? **מִן מַה דְּתִנִּי רַבִּי חֵייה: אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁאִמְרוּ יוֹצֵאִין בְּהֵן בֵּין חֵיִין** שֶׁאִינָן מֵהוֹלוֹת בְּמִיֵּם²³ **בֵּין מְזוּגִין** הַרְבֵּה בְּמִיֵּם²⁴ **וְהוּא שִׁיחָא בְּהֵן טַעַם וּמְרָאָה יֵין** הַעִיקָר שִׁיחָהּ בְּהֵן טַעַם וּמְרָאָה יֵין, מִכָּאֵן מְשֻׁמַּע, כִּי אִפִּילוּ כְּשֶׁשְׁשָׁה חֲלָקִים מִיֵּם יוֹצֵאִים בֵּינָן זֶה יְדֵי חוֹבָה, לְפִי שֶׁשֶׁ בְּהֵן טַעַם וּמְרָאָה.

הֵיִן הַמּוֹבָחָר בְּיוֹתֵר לְצִאת בּוֹ יְדֵי חוֹבָה:

אִמְרוּ רַבִּי יְרֵמִיה: מִצְוָה לְצִאת בֵּינָן אֲדוּם, שְׁנֹאִמְרוּ (מְשֻׁלָּי כִּיג, לֹא): **אֵל תִּקְרָא יֵין פִּי יְתֵאָדָם** אֵל תִּתֵּן עֵינֶיךָ בֵּינָן אֲשֶׁר יִתְאָדָם בְּמִרְאֵיתוֹ²⁵. מְשֻׁמַּע שֶׁהוּא מְשׁוּבָח²⁶.

שִׁיעוֹר דְּרַגְתָּ הַבִּישׁוּל שֶׁל הֵיִן:

אעירה שחר

שְׁבִיעִית, דְּבַר הָאִסוּר מְשׁוּם אִסוּר סְחוּרָה בְּפִרְיֵי שְׁבִיעִית. לְפִירוּשֵׁים נוֹסְפִים בְּבִיאור הַשְּׁאֵלָה 'מַהוּ לְצִאת בֵּינָן שְׁבִיעִית': רָאָה אֹרַח שְׁמַח שֶׁבֶת פֶּרֶק כֹּס הַלְכָה יֵד; הַירוּשְׁלָמִי כְּפִשׁוֹטוֹ עֵמּוּד 152; כְּלָכֶלֶת שְׁבִיעִית עֵמּוּדִים שֶׁנֶּבֶן-שֶׁנֶּבֶן; בִּיכּוּרֵי חֵיִים לְרַבִּי חֵיִים רֵאזִין עֵמּוּד רְלוֹ; כְּרַם שְׁלֵמָה לְרַבִּי שְׁלֵמָה נִתֵּן קוּטְלָר סִימָנִים פַּח-צֵא; אִפְרָ קְדֻשִׁים לְרַבִּי אֶפְרַיִם בְּעֵרְמָאן סִימָן יח; וְעוּד.

20. קָרַב הַעֵדָה. אִם יֵין הַמְּכִיל דְּבַשׁ וּפְלָפְלִים (פְּנֵי מִשְׁה יְרוּשְׁלָמִי שֶׁבֶת שֶׁם ד"ה מַהוּ לְצִאת בְּקוֹנְדִּיטוֹן). קוֹנְדִּיטוֹן הוּא יֵין מְשׁוּבָח. רָאָה יְרוּשְׁלָמִי יְבִמּוֹת פ"ה ה"ז 'אִמְרוּ רַבִּי זְעִירָא: מֵאֵן דְּמַר לִי הֲדָא מִלְתָּא אֲנָא מְשַׁקִּי לִיהִי קוֹנְדִּיטוֹן'.

21. [אִף שִׁיִּין הַקּוֹנְדִּיטוֹן הוּא יֵין טוֹב וּמְשׁוּבָח, הַגְּמָרָא מְסַתְּפָקָת הָאֵם הוּא כְּשֶׁר לְאַרְבַּע כּוֹסוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאִינוּ רְאוּי לְנִסְךְ עַל גְּבֵי הַמּוֹזָבָח. יֵשׁ שֶׁאִמְרוּ מִפְּנֵי שֶׁמְעוּרָב בּוֹ דְּבַשׁ, וְיֵשׁ שֶׁאִמְרוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְבֻרָשׁ (הַמְּאִיר). פִּירוּשׁ נוֹסֵף: לְפִי שְׁקוֹנְדִּיטוֹן מְלֻבָּד יֵין מְכִיל מְשַׁקָּה דְּבַשׁ מִיֵּין וּפְלָפְלִים, וְשִׁמָּא רַק יֵין נְקִי נְקִירָא חֲשׁוֹב לְמִצְוַת אַרְבַּע הַכּוֹסוֹת וְלֹא כְּשֶׁמְשַׁקָּה אַחֵר מְעוּרָב בּוֹ. עַלֵי תִמְרָן.]

הַבְּאָר הַיֵּטֵב (שׁוֹלְחָן עָרוֹךְ אֹרַח חֵיִים סִימָן תַּעֲב אֹת טו ד"ה יוֹצֵאִין) כְּתִב, יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבָה בֵּינָן קוֹנְדִּיטוֹן בְּדִיעוּבָד. אִךְ לְכַתְּחִילָה, מִצְוָה מִן הַמּוֹבָחָר לִיקָח יֵין הַיּוֹתֵר מְשׁוּבָח בְּלֹא תַעְרוּבוֹת. וְכַתֵּב הַמְּשַׁנָּה בְּרוּרָה (סְקִל"ט), לְכַתְּחִילָה טוֹב יוֹתֵר לְקַחַת יֵין שֶׁאִינוּ מְבֻשָׁל, אִךְ אִם הֵיִן מְבֻשָׁל מְשׁוּבָח יוֹתֵר, יֵשׁ לְהַעֲדִיפוֹ וּלְקַחַתוֹ.

22. הַתְּקַלִּין חֲדָתִין (ירוּשְׁלָמִי שְׁקִלִים שֶׁם ד"ה בֵּינָן מְזוּג) בִּיאָר, הוּאֵיל וְאִמְרָנוּ כִּי אַרְבַּע הַכּוֹסוֹת נִיתְקְנוּ כְּנֶגֶד אַרְבַּע כּוֹסוֹת פְּרַעָה וְהֵן לֹא הֵיוּ מְזוּגוֹת אִף הַכּוֹסוֹת שֶׁתִּיקְנוּ כְּנֶגֶד לֹא תִהְיֶינָה מְזוּגוֹת, אִם שֶׁהַטַּעַם הוּא כְּנֶגֶד אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל פּוֹרְעָנוֹת שֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֵתִיד לְהַשְׁקוֹת אֶת אֹמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁצִּיעֵרוּ וְשִׁיעֵבְדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁךְ הַדּוֹרוֹת, וְדִינָן כֵּיִן רִגִיל שֶׁהוּא מְזוּג.

23. רַש"י בְּבַבְלִי קַח. ד"ה שְׁתָּאן חֵי.

24. [לְכַאוּרָה, הֲלֹא אִיתָא בְּבַבְלִי (קַח): כִּי בְּשִׁתִּית יֵין חֵי אֵין יוֹצֵאִים יְדֵי חוֹבְתֵי חֲרוֹת! וְתִירֵךְ הַטוֹב יְרוּשְׁלָיִם, יִתְכֵן לֹמַר כִּי כּוֹוֹנָת הַגְּמָרָא חֵיִים הֵיא לְמַעַט מְבֻשָׁלִים].

25. מְצוּדָת דּוּד ש.ם. הַמְּלַבֵּיִם פִּירֵשׁ, לֹא תִתְאוּה אֵל הֵיִן מְצַד שֶׁאִתָּה רֹאֵה צִבְעוֹ אֲדוּם, שׁוּה מוֹרָה שֶׁהוּא יֵין טוֹב. הַגְּרָ"א בִּיאָר, אֵל תְּחַשְׁבוּ כִּי הֵיִן וּמְרָאָה הֵיִן אֲדוּם וְטוֹב אִף טַעַמו מְשׁוּבָח. מְרָאָה הֵיִן הוּא מִחֲמַת הַכּוֹס, כִּי הַמְּרָאָה בְּכּוֹס נֹאֵה יוֹתֵר. בְּפִסְטוֹק זֶה מוֹזְהִיר שְׁלֵמָה הַמְּלַךְ עַלֵי הַשְּׁלֹם אִם הַשִּׁיכּוֹר לְבַל יִתְאוּה לְשִׁתִּיה מְרֻבָּה שֶׁל יֵין, שֶׁהַמְּרָבָּה שְׁכָרוֹת כָּל הַדְּרָכִים יִשְׁרוֹת בְּעֵינָיו, שֶׁאִינוּ מְבַחֲחִין בֵּין טוֹב לְרַע (רַש"י ש.ם).

26. רְמוּזִים נוֹסְפִים מוֹבָאִים בְּסִפְרֵי הַתּוֹדָעָה (עֵמּוּד קַה) מַה עֵדִיפוֹתוֹ שֶׁל

15. שֶׁכֶךָ הֵיִה מְנַהֵגִם לֹמַר הַלֵּל בְּלִילֵי פֶּסַחִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, זִכֵּר לְמִקְדָּשׁ שֶׁאִמְרוּ הַלֵּל בְּשַׁעַת עֵשִׂית הַפְּסַח בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ (קָרַבֵן הַעֵדָה יְרוּשְׁלָמִי שְׁקִלִים פ"ג ה"ב ד"ה בַּהֵלֶל).

16. בְּרַם, לְהַלְכָה נִפְסַק כִּי אִם שְׁתָּאן לֹא כְּסֵדֶר שֶׁתִּיקְנוּ חֲכָמִים, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ (שׁוֹלְחָן עָרוֹךְ אֹרַח חֵיִים סִימָן תַּעֲב סַעִיף ח).

17. פְּנֵי מִשְׁה יְרוּשְׁלָמִי שֶׁבֶת פ"ח ה"א ד"ה מַהוּ לְשִׁתּוֹתָן מִפּוֹסְקִין. רַבִּי יַעֲקֹב בֶּן יוֹסֵף רִישׁוֹר (שׁו"ת שְׁבוֹת יַעֲקֹב חֲלָק א סִימָן כב) בִּיאָר, כִּי מְדוּבָר בְּכּוֹס שֶׁל פּוֹסְקִין, הֵיִינוּ כּוֹס גְּדוּלָה (רָאָה יַלְקוּט שְׁמַעוֹנִי אִסְתֵּר רִמּוֹ תִּתְרַמַּח עַל הַפְּסוֹק אִסְתֵּר א', ח: 'וְהִשְׁתַּיְה כְּדָת אֵין אִנְסִי'), וְיִמִּי שְׁשׁוֹתָה כּוֹלָה מֵת אִם מְשֻׁמַּע. בִּיאָר שֶׁאֵלֶּת הַגְּמָרָא, הָאֵם מוֹתֵר לְשִׁתּוֹת אֶת אַרְבַּע הַכּוֹסוֹת מְכּוֹסוֹת גְּדוּלוֹת? וּמְשִׁיבָה הַגְּמָרָא, כְּלוּם אִמְרוּ שִׁישְׁתָּה וְלֹא שִׁישְׁתָּה. אִם שְׁשׁוֹתָה מִפּוֹסְקִין אִינוּ מְשִׁתָּה? כִּיוּן שְׁמֵי שְׁשׁוֹתָה אֶת הַכּוֹס עַד תּוֹמָה מֵת אִם נִטְרַפְתָּ עַלֵי דַעְתּוֹ, עַל כָּל פְּנִים בְּשִׁתִּית רֹב מְשִׁתָּה וְלֹא יֵצֵא. בְּרוּקָה (סִימָן רַפְג) הַגְּרָסָא שְׁתָּאן בְּפּוֹסְקִין לֹא יֵצֵא. וּבִיאָר, שֶׁפְּסַק שַׁעָה גְּדוּלָה בִּינֵיהֶם. טַעַמֵי הַמְּנַהֵגִים (עֵמּוּד רַכּו) בִּיאָר אֶת דְּבָרֵי הַרוּקָח, נִרְאָה שֶׁהַכּוֹוֹנָה שֶׁלֹּא יִפְסִיק בְּדַבְרִים בְּטִלִים.

[הַטַּעַם לְשִׁאלָה הוּא, שִׁיִּין מְטַבְעוּ אִינוּ מְשִׁבֵּעַ אֲלֵא עַל יְדֵי שְׁתִּיתוֹ בְּלִגְמִיּוֹת גְּסוֹת. שֶׁלֹּא כְּמוֹ אוֹכֵל שֶׁתְּחַוֹּשֵׁת הַשּׁוֹבַע תְּלוּיָה בְּכַמּוֹת הַנֶּאֱכָלֶת, יֵין אִינוּ מְשִׁבֵּעַ בְּשִׁתִּיה אִישִׁית (רָאָה סוֹכָה מ:). יִתְכֵן שֶׁבְּכּוֹס שֶׁל בְּרַכָּה צָרִיכִים לְשִׁתּוֹת אֶת הֵיִן בְּלִגְמִיּוֹת גְּסוֹת הַמְּשִׁבֵּעוֹת, כְּדִי לְהַרְאוֹת חִיבוּב הַמְּצוּה (תְּקַלִּין חֲדָתִין יְרוּשְׁלָמִי שְׁקִלִים שֶׁם ד"ה בְּפּוֹסְקִין).

18. הַתְּקַלִּין חֲדָתִין (ירוּשְׁלָמִי שְׁקִלִים שֶׁם ד"ה בֵּינָן שְׁבִיעִית) בִּיאָר, מִחַד, אִסוּר לִיהֲנוֹת מִיֵּין שֶׁל שְׁבִיעִית כְּשֶׁהִגִּיעַ זִמְן הַבִּיעוֹר עֲבוּר חֵיִית הַשְּׁדָה אֲלֵא צָרִיךְ לְהַפְּקִירוֹ (מוֹתֵר לְאֲכּוֹל פִּירוֹת שְׁבִיעִית כָּל עוֹד הַפְּרִי קִיִּים וְלֹאֲחֵר מִכֵּן חוֹבָה לְבַעַר אֶת הַפְּרִי. וְיִקְרָא כ"ה, ז וְרַש"י ש.ם), אִם מְאִידֵךְ, מִצְוָה לֹא לִיהֲנוֹת נִיתְנוּ, וְשִׁתִּית אַרְבַּע כּוֹסוֹת הֵיא מִצְוָה, שֶׁהָרִי אִף עֵנִי חֵיִיב לְמַכּוֹר כּוֹסוֹתוֹ בְּשִׁבְלֵי אַרְבַּע כּוֹסוֹת.

19. פְּנֵי מִשְׁה יְרוּשְׁלָמִי שֶׁבֶת שֶׁם ד"ה יוֹצֵאִין בֵּינָן שְׁבִיעִית. אִמְרָנוּ כִּי מְדוּבָר עַל יֵין שְׁבִיעִית לְפְנֵי זִמְן הַבִּיעוֹר. אִךְ עַל כֶּךָ קִשָּׁה. הֲלֹא בְּצִיר הַגֶּפֶן הוּא בְּקִיץ וְזִמְן בִּיעוּרָה הוּא עַד פֶּסַח שֶׁל שְׁמִינִית (רָאָה בְּבַבְלִי נג). אִם כֵּן, הֵיִכֵן מְצוּי יֵין שֶׁל שְׁבִיעִית בְּפִסְטָה? שְׁלוֹשׁ תְּשׁוּבוֹת בְּדַבְרָה. א. אִף כְּשֶׁמְגִיעַ זִמְן הַבִּיעוֹר מוֹתֵר לְאָדָם לְהוֹתִיר לְעַצְמוֹ מוֹזֵן בְּכַדִּי שְׁתֵּי סַעוּדוֹת (חֹזֵן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן ט"ו סְק"ז). ב. זִמְן הַבִּיעוֹר אִינוּ בְּעַרְב פֶּסַח אֲלֵא בְּסוֹף הַפְּסַח (רַש"י שְׁבִיעִית ט, ח). ג. נִידוֹן הַסּוּגִיָּה הוּא בֵּינָן שֶׁל שְׁשִׁית שְׁקֵנְהוּ בְּדַמִּי שְׁבִיעִית וְנִתְפַּס בְּקְדוּשַׁת שְׁבִיעִית (קִידוּשֵׁין נח).

הַקְּהִילוֹת יַעֲקֹב (בְּגִלְיוֹן לִירוּשְׁלָמִי) בִּיאָר, הוּאֵיל וְאִדָם חֵיִיב בְּאַרְבַּע כּוֹסוֹת, הַנּוֹטֵל לְמִצְוַתוֹ מִיֵּין שֶׁל שְׁבִיעִית הָרִי זֶה כְּפוֹרַע חוֹבּוֹ בְּדַמִּי

מאירות כיוון שאתה מתעשר מנשך ותרבות ואין לך דאגת פרנסה³³, או את מגדל חזירים את או שאתה מגדל חזירים שמרוויח הרבה³⁴. אמר לה: תיפח רוחה דהיא איתתא תיפח רוחה של אותה אישה. דהא מן אילין תלתי מיליניא לית בי אין בי את שלשת הדברים שהזכרת³⁵. אלא אולפני שכוח לו תלמודי מצוי בידי³⁶. דכתיב (קהלת ח', א): חֲכֵמָת אָדָם תֵּאִיר פְּנֵיו החכמה שיש לאדם גורמת לנסיכת נהרה על פניו³⁷.

סיפור נוסף: רבי אבהו אתא לטיבריא רבי אבהו הגיע לטבריה. חמוניה תלמידו דרבי יוחנן אפוי נהירין הבחינו תלמידי רבי יוחנן שפניו מאירות. אמרון קומי רבי יוחנן סיפרו לרבי יוחנן, אשכח רבי אבהו סימא רבי אבהו מצא מטמון של ממון. אמר לון: למה אמר לון אפוי נהירין מי אמר לכם שפניו מאירות מחמת מציאת המטמון? אמר לון: דילמא אורייתא חדתא שמע אולי שמע דבר חידוש ולכן פניו מאירות³⁸. סליק לגביה הלך אליו רבי יוחנן. אמר ליה: מה אורייתא חדתא שמעת שאל את רבי אבהו איזה דבר בתורה התחדש לך? אמר ליה: תוספתא עתיקתא השיב רבי אבהו, מצאתי תוספתא ישנה שלא ראיתה מימי, וראיתי בה דברים חדשים, והיא שגרמה לנהרה שעל פני³⁹. וקרא עלוי: חכמת אדם תאיר פניו קרא עליו רבי יוחנן את הפסוק חכמת אדם תאיר פניו.

אעירה שחר

אם יהיה תלמיד חכם וכל שכן כל אדם (עיין לבוש יורה דעה סימן קנט סעיף א).

34. ר"ן נדרים שם ד"ה כמגדלי חזירין. הטעם שהרווח מגידול חזירים הוא מרובה: טרחתם מועטה ביחס לרווח המופק מהם, לפי שניזונים מאשפתות ומאכלם מזומן להם בכל עת ובכל שעה. כוונתה הייתה לקנטרו, כי אין דרך האיש הנלבב להיות שש ועלז כי בכל הרצא מותר (עץ יוסף קהלת רבה ח', ד).

35. בקהלת רבה (שם) מבארים את תשובתו של רבי יהודה. אינני מלווה בריבית - שנאמר (דברים כ"ג, כ) לא תשיף לאַחֲרָיָהּ. ולא מגדל חזירים - שאסור לישראל לגדל חזירים בארץ ישראל. כפי ששינוי (בבא קמא ע"ט): 'לא יגדל אדם חזירים בכל מקום'. ולא שתוי יין אני, שאף ארבע הכוסות שאני שותה לביל פסח, גורמות נזק לראשי מהפסח עד העצרת. וביאר העץ יוסף, לפי שלא היה דרכו לשתות יין היה מצטער מכאב הרצא עד עצרת.

תשובת רבי יהודה כי תלמודו מצוי בידו היא מענה על שלש השאלות. לפי שתלמודי מצוי בידי מוכרח שאיני שותה יין ומורה דין יען שתלמודי מזהירני על כך, השותה ומשתכר אי אפשר שתלמודו מצוי בידו וגם אינו משמח בו. אם כן, מוכרח שאינו שותה יין בהתמדה. יתר על כך, כיוון שתלמודי מצוי בידי יען שאני עוסק בו, מוכרח שאני עסוק בתחיית המתים (ראה כתובות ק"א: 'כל העוסק בתורה טל תורה מחייהו בתחיית המתים'), כיוון שכן מוכרח שאיני מלווה בריבית שהמלווה בריבית אינו קם בתחיית המתים והוא הפך מי שתלמודו בידו (אגדות אליהו).

36. פירוש נוסף: חידושי התורה שמחדש, הם ששופכים נהרה על פניו (קרנן העדה בפירושו השני). העלי תמר ביאר, אולפנא הוא תלמוד שהחכם מדעתו הרחבה מסביר ההלכות ומיישב הסתירות ופותר הספיקות.

37. לפי שהתורה מחממת טבעו והחמימות ניכרת יותר בפנים (שיטה מקובצת נדרים מט: בשם הרי"ף). וביאר העץ יוסף, הווכה שתלמודו בידו וכן מי שמוצא חידושי תורה, ירון ושמח בעו השם יתברך.

38. רבי יוחנן הבין שמאור פניו של רבי אבהו בא לו ממקור רוחני ולא מתוך הנאה גשמית (רבנו משולם שקלים שם; וכעין זה בעלי תמר כאן).

39. קרבן העדה. הפני משה (ירושלמי שבת שם ד"ה תוספתא עתיקא) ביאר, הטעם שפניו של רבי אבהו האירו, כיוון שמצא תוספתא עתיקה שלמד בעבר והיה מחזר אחריה למצאה.

רבי אבהו היה שונה ברייתות לפני רבי יוחנן (ראה עבודה זרה כו.; שבת קו.; ירושלמי בבא קמא פ"ח ה"ו ועוד). הלכך, מובן ביותר שהאירו פניו כאשר שמע תוספתא עתיקה, שהרי היה זה מקצועו משאת נפשו כתנא גדול לאסוף ברייתות עתיקות ולשנותן (עלי תמר ירושלמי שבת פ"ח ה"א).

הספור מופיע בקהלת רבה (שם) מעט בשינוי.

תני מבושל כדי תבל היין צריך להתבשל בדרגה כזו שהבישול יתן בו טעם כתבלין, אך לא שיהא מבושל יותר מדי.

מהו לצאת ביין מבושל האם יוצאים ידי חובה ביין מבושל²⁷? רבי יונה אמר: יוצאין ביין מבושל.

הסיבה בגינה הכשיר רבי יונה יין מבושל:

רבי יונה כדעתיה רבי יונה הולך בהתאם למזוגו וטבע מהותו²⁸. דרבי יונה שתי ארבעתי כסוי דלילי פסחא רבי יונה שתה ארבע כוסות יין לביל פסח, וחזיק רישיה עד עצרתה וכאב לו ראשו במשך שבעה שבועות עד חג השבועות²⁹. לכן הורה כי יוצאים ידי חובה ביין מבושל שאינו מזיק כל כך³⁰.

מספרת הגמרא: רבי יודה בי רבי אלעי שתי ארבעתי כסוי דלילי פיסחא רבי יהודה בן רבי אלעי שתה ארבע כוסות לביל פסח, וחזיק רישיה עד חגא וכאב ראשו עד חג הסוכות³¹. חמתיה חדא מטרונה אפוי נהירין ראתה אותו אישה אחת משרי הרומאים שפניו מאירות. אמרה ליה: סבא סבא, חדא מן תלת מילין אית בכך אחד משלשה הדברים הללו יש בכך שגרם שפניך יהיו אדומות. או שתיי חמר את או שאתה שתוי יין ופניך מאירות לפי שכתוב (תהלים ק"ד, טו): וְיִיֵן יִשְׂמַח לְבַב אֲנֹשׁ³², או מלווה בריבית או שאתה מלווה בריבית ופניך

היין האדום על פני היינות האחרים. א. היין האדום הוא זכר לדם המילח ולדם הפסח; שכך נאמר להם לישראל במצרים על קרבן הפסח (שמות י"ב, מח): 'המול לו כל זכר וְאֵזְרָא יִקְרַב לְעִשְׂתּוֹ' ונאמר (שמות נ, ו) וַיַּעֲשׂוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פֶּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן בְּן עֲשׂוֹ, והיה מתערב אצלם דם הברית בדם הפסח. זכות זו אנו מזכירים עתה, לכך שותים יין אדום שדומה לדם. ב. זכר לדם שהיו ישראל במצרים על שתי המזוזות ועל המשקוף של בתיהם ופסח ה' עליהם ולא היה בהם נגף למשחית. ג. זכר לדם התינוקות מישראל ששחט פרעה כל יום ורחץ בו את בשרו להעלות ארוכה לצרעתו.

[אם יש יין לבן המשובח יותר מהיין אדום, עדיף היין הלבן. טור אורח חיים סימן תעב; וכן הוא ברמ"א שם סעיף יא].

27. התקלין חרתין (ירושלמי שקלים שם ד"ה מהו לצאת ביין מבושל) ביאר, מחד, ישנו כלל הקובע כי יין מבושל פסול למזבח (מנחות פו:); ואין אומרים קידוש היום אלא ביין הראוי לנסך על גבי המזבח (בבא בתרא צו.). מאידך, מאחר שבישול היין משבחו, יתכן שאף שאינו ראוי למזבח אינו נפסל לקידוש, שכן רק יין הפסול למזבח מפני פגם - פסול לקידוש, ויין מבושל אינו פסול למזבח מפני פגמה, אלא מפני שנשתנה מברייתו.

28. עלי תמר. כמו חלישות הדעת וחלשא דעתיה, שביאורו חלישות מזוגו וטבעו של האדם.

29. ביאור אחר: הוא היה קושר מטפחת לראשו להקל על הכאב שנגרם לו משתיית היין (ראה נדרים מט:). התשב"ץ (תשובות חלק א סימן ל) ביאר כי היה חלוש.

30. [בכל שאר השבתות ויום טוב לא היה מהדר אחר יין חזק, אלא היה יוצא ביין חזק. בוודאי לא היה מונע עצמו משתיית יין לשבת ויום טוב לקידוש והבדלה. טוב ירושלים].

31. מפני מה גרמו לעצמם צער בידיים? הלא היו יכולים לצאת ידי חובתן במי צמוקים (ראה בית יוסף אורח חיים סימן רב). ותיירץ האגדות אליהו, לפי שנאמר על היין (תהלים ק"ד, טו; שופטים ט', ג): שהיא משמח אלקים ואנשים, לכן משום שחידת החג היו דוחקים עצמם והיו שותים הארבע כוסות מיין המשמח ולא מיין צימוקים, שאמנם הוא יין אך אינו משמח.

32. תקלין חרתין שקלים שם.

33. רש"י נדרים מט: ד"ה אי כמלוי בריבית. לכאורה, הלא יתכן שהלוה בריבית לנכרים שהרי אפילו חכמים התירו כדי חייו או לתלמיד חכם (כדאיתא שולחן ערוך יורה דעה סימן קנט סעיף א)! תירץ המוהר"ש יפה, יש לומר שאצל רבי יודה בר אילעאי לא היו מצויים נכרים ולכן ההלוואה בריבית אסורה. האגדות אליהו תירץ, אפילו שבהלוואה בריבית לגוי אין איסור מדרבנן, רבי יהודה בר עלאי שונה לפי שהוא אדם גדול, ואף מזה היה מתרחק לפניו משורת הדין, שממנו יראו וכן יעשו להרחיק עסק הרבית עם הגוי כדי שלא יבאו ללמוד ממעשיו, ואף

שואלת הגמרא: ולמה לא אמר עסיקתא מדוע לא קרא רבי יוחנן למידה 'עתיקה' כפי שקראו לה 'ישנה'? הלא בזמן שאמר את דבריו מידה זו חדלה מלשמש ככלי מדידה, והיה לו לרבי יוחנן לקרותה 'עתיקה' כפי שקראה רבי חנינה. שהרי אף רבי יוחנן כרבי חנינה התגורר בציפורי!

משיבה הגמרא: בגין דהוות ביומיה על אף שכבר אינה משמשת למדידה, מכל מקום אין לקרות לה עתיקה, שכבר הייתה בימיו של רבי יוחנן⁴⁰.

ואית דאמרין ויש שאמרו טעם נוסף מדוע לא קראו לה עתיקה,

הגמרא מלמדת כמה הוא שיעור לוג במידות של היום:

אמר רבי חנינה: לוגא דאורייתא - תומנתא עתיקתא דמורייסא דציפורין שיעורה של מידת הלוג אותה מציינת התורה, הוא כמידת כלי 'עתיקא', ישן, בו השתמשו בציפורי למדידת ציר דגים. אמר רבי יונה: חכים אנא לה מכיר אני את המידה הזאת, דבית רבי ינאי מכילין בה דבש מפני שבביתו של רבי ינאי השתמשו בכלי זה למדידת דבש.

תני חצי שמינית טיברנית ישנה רביעית של תורה - היא חצי ממידת ה'שמינית' הישנה של טבריה. אמר רבי יוחנן: הדא דידן הוות מידה זו שימשה אותנו כבר בעבר.

הגמרא דנה בשיעור הוצאה של יין קרוש שהמוציאו חייב עליו:

תני יבש כזית אם הוציא אדם כזית יין יבש שנקרש לרשות הרבים, חייב דברי רבי נתן כיוון שבתחילה הכילה הכוס רביעית יין³. רבנן דקיסרין רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי יוחנן: אתיא דרבי נתן כרבי שמעון דברי רבי נתן שאמר שאף ביין צריכים רביעית, הם כדברי שמעון. כמה דרבי שמעון אמר ברביעית כשם שרבי שמעון אמר במשנה בשבת ששיעור הוצאת משקים מרשות לרשות עליו מתחייבים ואף על הוצאת יין הוא רביעית, כן רבי נתן אמר: לכשיקרא יהא בו כזית שהרי הרביעית כשתיקרא תעמוד על כזית⁴.

משנה משנתנו מביאה מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, איזו ברכה קודמת בקידוש בליל הסדר: ברכת היום או ברכת היין:

מזגו לו כוס ראשון⁵ שכן דרך בני חורין לשתות יין מזוג: בית שמאי אומרים: מברך על היום ואחר כך מברך על היין לדידם של בית שמאי, מברך על היום (אשר בחר בנו מכל עם) תחילה ואחר מברך על היין, ובית הלל אומרים: מברך על היין תחילה ואחר כך מברך על היום⁶.

הגמרא מסיקה על דיני קדימות בהבדלה:

אמר רבי יוסי: מדברי שניהן, יין ואבדלה היין קודם מדברי בית שמאי ובית הלל נטיק כי ברכת היין קודמת לברכת ההבדלה.

הגמרא מבארת כיצד הגיעו למסקנה:

כלום טעמא דבית שמאי לא שקדושת היום גרמה ליין הלא טעמם של בית שמאי הוא, שקדושת היום גרמה לברכה על היין. וכאן בהבדלה, הואיל ואבדלה [לא]⁸ גרמה ליין שיבוא ההבדלה אינה הגורמת להבאת היין, שהרי אם אין לו אלא כוס אחת בלבד, מבדיל על הכוס שבירך עליה ברכת המזון⁹. אם כן, אין הבדלה גורמת, ואף אם אין לו יין צריך להבדיל. מה שאין כן בקידוש היום, אם אין לו יין או פת אין כאן קידוש כלל, וכיוון שאין הבדלה גורמת ליין, היין קודם משום שהוא תדיר. כלום טעמא דבית הלל אלא שהיין תדיר וקדושה אינה תדירה טעמם של בית הלל הוא מצד התדירות.

דהוות זעירא שנפחתה מרביעית, ורבת זעירת ואחר כך הוסיפו על שיעורה והעמידו אותה על רביעית, ולא זערת כמה דהוות ומידתה לא הייתה כמידה שהייתה בעבר, ודבר זה אירע בימי רבי יוחנן. הלכך, לא ניתן היה לכנותה 'עתיקה'¹.

הגמרא מבררת כיצד ניתן לאמוד איזו כוס מכילה רביעית:

כמה הוא שיעורו של כוס? רבי יוסה בשם רבי יודה בר פזי, רבי יוסי בי רבי בון בשם שמואל: אצבעיים על אצבעיים על כוס אצבע ומחצה ושליש אצבע כוס בשיעור שתי אצבעות אורך על שתי אצבעות רוחב בגובה שתי אצבעות וחצי אצבע וחומש אצבע מכילה רביעית הלוג².

גמרא הגמרא מבארת את טעמיהם:

מה טעמא דבית שמאי מהו טעמם של בית שמאי הסוברים כי ברכת היום קודמת לברכת היין? שקדושת היום גרמה ליין שיבוא היין בא קודם הסעודה מחמת שקדושת יום טוב גרמה לו שיבוא.

טעם נוסף: וכבר נתחייב בקדושת היום עד שלא בא היין מיציאת הכוכבים קידש היום והיין עוד לא בא על השולחן. וכשם שקדושת היום קדמה לכניסה, כך היא קודמת לברכה.

מה טעם דבית הלל שלדידם ברכת היין קודמת לברכת היום? שהיין גורם לקדושת היום שתיאמר אם אין לו יין או פת, אינו מקדש, והוא הדין למקדש על הפת, שנחשב כמקדש על היין וברכת הפת קודמת.

דבר אחר: היין תדיר וקדושה אינה תדירה היין הוא תדיר. קדושת היום אינה תדירה כל כך. תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם⁷.

אעירה שחר

האמורות בירושלמי הן אצבעות צפוריות).

3. יין קרוש אינו בר מזיגה לכן מצריכים שיהיה רביעית יין קרוש ולא מסתפקים בשיעור של רובע רביעית (10/16) לוג (קרבן העדה).

4. פני משה ירושלמי שבת פ"ח ה"א ד"ה אתיא דרבי נתן כרבי שמעון.

רבי יוחנן סובר כי יין קרוש בר מזיגה (קרבן העדה).

• בביאור סוגיה זו נעזרנו רבות בגמרא מסכת שקלים בהוצאת מאורות הדף היומי (תשס"ו), ובגמרא מסכת שקלים הוצאת ארסטקרול מטורה. יבואו כולם על הברכה.

5. היינו שאחרים מוזגים לו את הכוס, דרך חירות (תפארת ישראל פסחים י"ב).

6. הגמרא תבאר את טעמיהם.

[הוא הדין למקדש על הפת, שהיין או הפת גורמים לקידוש היום, שאם אין לו יין או פת - לא יקדש. רבנו עובדיה מברטנורא פסחים שם].

7. כל התדיר מחברו קודם את חברו (זבחים פט:). המקור לדין זה נלמד מהמוספים. נאמר (במדבר כ"ח, כג): מלבד עלת הבקר אשר לעלת התמיד. מלבד - לאחר שהקרבתם את התמיד הקריבו את המוספים. ודורשים: 'אשר לעלת התמיד' הוא פסוק מיותר, ללמוד ממנו שבשביל שעולת הבוקר היא תדירה הקדימה אותה התורה, ומכאן למדים לכל התמידים (רש"י ברכות נא: ד"ה תדיר קודם).

8. על פי קרבן העדה והפני משה. וכן הוא בירושלמי ברכות (פ"ח ה"א).

9. ראה שולחן ערוך אורח חיים סימן רצו סעיף ד.

1. בני הישיבה סברו כי רבי יוחנן מדבר על המידה הפחותה. אם הכמות שנפחתה בפעם השניה הייתה נפחתה בפעם הראשונה, היה לו לרבי יוחנן לכנותה 'עתיקה', לפי שנהיר ופשוט הוא כי רבי יוחנן מדבר על המידה שנפחתה. אם כן, היה לו לרבי יוחנן לומר שהמידה הנוכחית (לאחר הפחת והתוספת) היא מידת רביעית של תורה, ועל כרחנו היינו מפרשים שרבי יוחנן מדבר על המידה הגדולה. ברם, לאחר שאמרה הגמרא שהמידה נפחתה מהמידה הקטנה שהייתה בראשונה, וודאי הוא שניתן לשנות ולומר שרבי יוחנן מדבר על המידה העתיקה. לכך אמר רבי יוחנן שזו מידה שהייתה בימיו קודם למידה זו, וממילא לא ניתן לטעות (קרבן העדה). הפני משה (ירושלמי שבת פ"ח ה"א ד"ה ולמה לא אמר) ביאר, מידה זו הייתה קטנה בעבר, הגדילו אותה וחזרו והקטינו, אך לא כפי שהייתה בתחילה. לכך לא קראו לה 'עתיקה'.

2. בבבלי (קט). למדים מידות אלו מהמקווה שעשה שלמה להטבלת כלי המקדש. נאמר (ויקרא ט"ו, טז) על אדם שיצאה ממנו שכבת זרע שצריך להטהר מטומאתו: 'וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשׂוֹרוֹ וְשָׂמָא עַד הָעֶרְבֹ.' את כל בשרו- שלא יהא דבר החוצץ בין בשרו למים. 'במים'- במי מקווה, כלומר מים המיוחדים שנקוו מתחלה מעצמן (רש"י שם ד"ה כדנתיא ורחץ במים את כל בשרו). 'את כל בשרו'- שהמים יכסו את כל גופו, כלומר מים בשיעור אמה על אמה ברום שלש אמות. (ועיין שם בתוספות ד"ה רביעית של תורה אצבעים שהעמיד כי האצבעות